

פרשת בחוקותי

הרב שמעון קליין

'מי בא אל מי?'

מבוא

עיון זה יתמקד בחלקה הראשון של הפרשה: 'אם בחוקותי תלכו' - מה יהא בחלקכם, 'ואם לא תשמעו לי, ולא תעשו את כל המצוות האלו' - מה יהא בחלקכם. נפתח בהשוואה בין פרשייה זו לבין פרשיית הברכות והקלות שבספר דברים, ונזהה פער בין השתיים. במהותו הוא שייך אל פער רחב המתקיים בין החומשים, בתשובות השונות הניתנות בהן לשאלה - 'מי בא אל מי?' האם האדם בא בגבולו של הציווי הא-להי, מקיים ועושה את דברו, או - א-להים הוא הבא בגבול האדם, אל חייו ואל רצונותיו. שני תהליכים מהווים יחד את הברית התיכון בפרשתנו - נתיב הצמיחה ונתיב הפורענות. נבקש לעמוד על טיבו של כל אחד מהם.

בראי ספר ויקרא

אם בְּחַקְתִּי תִלְכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם: וְנִתְּתִי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם וְנִתְּנָה הָאָרֶץ יְבוּלָה וְעַץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פְּרִיֹ: וְהִשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת בְּצִיר וּבְצִיר יִשִּׁיג אֶת זֶרַע וְאֶכְלֶתֶם לְחֶמְקֶם לְשִׁבְעַ וְיִשְׁבְּתֶם לְבֶטַח בְּאֶרְצְכֶם (ויקרא כ"ו, ג-ה').

"אם בְּחַקְתִּי תִלְכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם" - חוקות היסוד, הנוגעות בבסיס הקיום הן 'חוקות' - חוקות שלי, שהעמדתי אותן בפניכם¹. פתיחה זו תואמת את מידתו של חומש 'ויקרא' בו קובע החוקה הוא א-להים, לא בני אדם. החוקות שלי הן, וגם המצוות שלי הן, ולאורן אתם הולכים - לעשותן. באלו חוקות ובאלו מצוות מדובר? הכתוב אינו תוחם, יחד עם זאת משמעותן בספר ויקרא נגזרת מתפיסתו הייחודית של הספר. אם כן, השאלה המדויקת היא - כיצד נתפסים מושגים אלו בספר ויקרא? כתשובה, נתבונן במצוות המובאות ביחידה אליה משתייכת פרשייה זו - יחידת 'בהר בחוקותי'. היחידה - פותחת בדיבור המיוחס אל הר סיני: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר

אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שִׁבְתָּ לָהּ" (שם כ"ה, א-ב), והיא מסתיימת בסיכום המשויך גם הוא להר סיני: "אֲלֵה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי" (ויקרא כ"ז, ל"ד). בחלקה הראשון מתוארות מצוות, והגיוון מפורש בכתוב: "וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצַמְתָּת כִּי לִי הָאָרֶץ כִּי גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אִתְּם עִמְדִי" (שם כ"ה, כ"ג), או ביחס למעמדו של עבד עברי: "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם" (שם כ"ה, נ"ה) - אחיך אינו באמת עבד שלך, שהרי הוא עבד שלי, אותו הוצאתי מארץ מצרים. ובהמשך - "לֹא תַעֲשֶׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא תַקִּימוּ לָכֶם וְאֲבָן; מִשְׁכֵּית לֹא תִתְּנוּ בְּאֶרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עֲלֶיהָ כִּי אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם: אֶת שִׁבְתֵּי תִשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשַׁי תִּירָאוּ אֲנִי ה'" (כ"ו, א-ב) - אלהים אחרים נשללים - שהרי 'אני ה' א-לוהיכם', ועל שבתותי ומקדשי אתם מצווים לשמור. בכל אלו משויכים - הארץ, האדם, הזמן והמקדש - אל א-להים. באופן רחב יותר, הספר כולו מתמקד בעובדה שא-להים הוא הריבון, העולם שלו, והאדם נתבע 'לעזוב את מקומו' ולבוא אליו. להיות מואר מן הא-להי ומן הגבוה².

כעת נחזור אל פרשייתנו - א-להים מתאר את הטובה השמורה לכם בהליכתכם בחוקותיו, בשמירתכם ובעשייתכם את המצוות. ומה בדבר השמיעה בקולו? היא אינה מהווה נושא, וההתעלמות ממנה היא עקרונית. נושא הפרשייה הוא חוקות ומצוות התנהגותיות, וביחס אליהן מוצבת משוואת יסוד: אם תפעלו על פי חוקים ואמיתות אלו - קיומכם יהיה מוצק, יהיה בו חיבור לחוק הבריאה, וממילא תזכו לשפע הא-להי. הביטוי הראשון לכך יהיה בחוק הטבע: "וְנִתְּתִי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם וְנִתְּנָה הָאָרֶץ יְבוּלָה וְעַץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פְּרִיֹ" - א-להים ייתן שפע, ובהתאם - חוקי הבריאה: הארץ תיתן את יבולה, ועץ השדה ייתן פריו. במעגל רחב יותר, השפע יכלול גם את העשייה שלכם: "וְהִשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת בְּצִיר וּבְצִיר יִשִּׁיג אֶת זֶרַע" - השפע יהיה גדול, וממילא הדיש ימשך עד לעונת הבציר, והבציר עד לעונת הזריעה. "וְאֶכְלֶתֶם לְחֶמְקֶם לְשִׁבְעַ" - הלחם הוא יצירת האדם, וגם היא תוקרן מן השפע. ולבסוף "וְיִשְׁבְּתֶם לְבֶטַח בְּאֶרְצְכֶם" - הדבקות ב'א-להי' ובשלם, תקנה לכם ביטחון כולל בקיומכם בארץ - הפיזי והכלכלי.

¹ ובמדרש: "חוקים שבהם חקקתי את השמים והארץ שנאמר 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי' (ירמיה ל"ג, כ"ה). חוקים שבהם חקקתי את השמש ואת הירח, שנאמר: 'כה אמר ה' נותן שמש לאור יומם חוקות ירח וכוכבים לאור לילה' (שם, ל"א, ל"ה). חוקות שבהם חקקתי את הים שנאמר: 'בשומו לים חוקי' (משלי ח', כ"ט). חוקות שבהם חקקתי את החול, שנאמר: 'אשר שמתי חול גבול לים' (ירמיה ה', כ"ב). חוקים שבהם חקקתי את התהום, שנאמר: בחוקו חוג על פני תהום (משלי ח' כ"ז) (ויקרא רבה, פרשת בחוקותי, ל"ה).

² על ייחודו של ספר ויקרא עיין בהרחבה בעיוננו לפרשת ויקרא.

משפע פיזי לשפע רוחני

תחום שני בו ייטיב א-להים עמכם:

תחום רביעי - א-להים ייתן משכנו בתוכם. נוכחות ממשית שלו בארץ:

ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד והשבת חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבר בארצכם: ורדפתם את איביכם ונפלו לפניכם לחרב: ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדפו ונפלו איביכם לפניכם לחרב: (ויקרא, כ"ו, ו-ח')

בעקבות הביטחון הפיזי, בא כעת הביטחון הקיומי והשלווה: 'ונתתי שלום בארץ' - באופן כללי, ופירושו הוא: 'ושכבתם ואין מחריד', 'והשבת חיה רעה מן הארץ', 'וחרב לא תעבר בארצכם' - שקט ללא חרדה, ללא חיה רעה וללא חרב המטרידה את מנוחתכם. אין מדובר כאן בערך השלום בממדי הקשר והחיבור אל האחר, גם לא בהיבט המעשיר את עולמכם הפנימי. זהו היבט בסיסי יותר - שקט וביטחון. במעגל נוסף - 'ורדפתם את איביכם ונפלו לפניכם לחרב' - לא רק שלא יתקפו אתכם, אלא יגדלו כוחכם ביחס אליהם - בנפילתם לפניכם לחרב. פסגת כוחכם תהיה ביכולת שתיתנו לרבים מכם לרדוף, מעבר לכוחם כיחידים: 'ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדפו ונפלו איביכם לפניכם לחרב'.

תחום שלישי:

ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימתי את בריתי אתכם: ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו: (שם, ט"ו-י')

כעת א-להים פונה אליכם, ופנייתו עשויה לגרום להשבחתכם - 'והפריתי אתכם' - פריון פיזי, ואולי רוחני, 'והרביתי אתכם' - ריבוי פיזי של העם, 'והקימתי את בריתי אתכם' - מילוי חלקו של א-להים בברית עם עמו. 'ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו' - מיוחדת היא ההבטחה על הישן נושן - שימשיך להתקיים, חוק ההתיישנות יעדר ממנו, ולא ינוס לחו'. משהו ממידת הנצחיות ידבק אפילו במאכלכם - כתוצאה מפנייתו של א-להים אליכם.⁴

³ הניסוח הוא: 'נפילה לפניכם'. לא פעולת הרדיפה מפילה את האויב, אלא המעלה השוכנת בכם, מפניה הם נופלים.

⁴ ובדברי חז"ל: "תיניא כותיה דרב נחמן: ואכלתם... ישן - יכול יהו ישראל מצפין לחדש מפני ישן שכלה? ת"ל: עד בא תבואתה - עד שתבא תבואה מאליה... ת"ר: ואכלתם ישן נושן - מלמד שכל המיושן מחבירו הוי יפה מחבירו. ואין לי אלא דברים שדרכן ליישן, דברים שאין דרכן ליישן מנין? ת"ל: ישן נושן מכל מקום. וישן מפני חדש תוציאו - מלמד שהיו אוצרות מלאין ישן וגרנות מלאין חדש, והיו ישראל אומרים: היאך נוציא זה מפני זה. אמר רב פפא: כל מילי עתיקא מעליא, לבר מתמרי ושיכרא והרסנא" (בבא בתרא צ"א, ב').

לאחר שכבר הבשילה המציאות - במובנה הפיזי, בשלווה ובפריון, עשויה היא להיחשף למידה הגבוהה מכל - לנוכחות מוחשית של השוכן בתוכה: 'ונתתי משכני בתוכם' - לא-להים ישנה אחיזה במציאות, והוא מהווה חלק ממנה.

"ולא תגעל נפשי אתכם" - מדוע שתגעל נפשו אתכם? מהו החידוש באי הגעלה? הבטחה זו מתייחסת אל החיים התלושים מן האלוהות. הא-להי נתפש כגבוה, כראוי ושלם, ואילו המנותק ממנו שייך אל 'צל החיים', וממילא געלה נפשו של א-להים מן המנותק ממנו.

"והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לא-להים ואתם תהיו לי לעם" - נוכחות א-להים מוחשית כמי שמתהלך בתוכם. 'תוך' החיים מכיל את נוכחותו, וכל השאר מוקרן, סביב עובדה מרכזית זו. "אני ה' א-להיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהית להם עבדים ואשבר מטת עלקם ואולף אתכם קוממיות" - התוודעותו אליכם היא כמי שהוציא אתכם מארץ מצרים, שבר מוטות עולכם, והוליך אתכם אל הקוממיות - קומה ועוד קומה.

בפרק הקרוב, נתבונן בפתיחה לפרשת הברכות והקלות בספר דברים, נבחין בפער המהותי הקיים בין שתי הפרשיות.

בראי ספר דברים

והיה אם שמוע תשמע בקול ה' א-להיך לשמר לעשות את כל מצותיו אשר אנכי מצוה היום ונתנך ה' א-להיך עליון על כל גויי הארץ: ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך כי תשמע בקול ה' א-להיך: ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה: ברוך פרי בטןך ופרי אדמתך ופרי בהמתך שגר אלפיך ועשתרות צאנך: ברוך טנאך ומשארתך: ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך:

יתן ה' את איביך הקמים עליך נגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך ובשבועה דרכים ינוסו לפניך: יצו ה' אתך את הברכה באסמך ובכל משלח ידך וברכה בארץ אשר ה' א-להיך נתן לך: יקימך ה' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך כי תשמר את מצות ה' א-להיך והלכת בדרךיו: וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך:

(דברים כ"ח, א-י')

באופן דומה מנוסחות הקללות: הכותרת שבראשן מתייחסת אל השמיעה בקול ה': "וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם וּבָאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהִשְׁיִגוּךָ" (ט"ו), ומכאן ואילך הנושא הוא האדם או העם - בעמדה בה הם נתונים: "אָרוּר אַתָּה בְּעִיר וְאָרוּר אַתָּה בַּשָּׂדֶה" (ט"ז)... "וַיִּתְנֶךָ ה' נֶגֶף לִפְנֵי אֵיבֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד תֵּצֵא אֵלָיו וּבִשְׁבָעָה דְרָכִים תִּגָּס לִפְנֵי וְהִיִּית לְזַעֲנָה לְכָל מַמְלַכּוֹת הָאָרֶץ" (כ"ה) ועוד.

בין חיוב א-להי לשלילה אנושית

כבר הצבענו על הפסוקים הפותחים את פרשת בחוקותי (ג'-ג), המזמנים אדם לבוא אל חוקות ה' ואל מצוותיו, והן תהינה לו למשענת. גם הערנו על העובדה שהנושא הוא הקיום הארצי, ולא עמדת הקשר בין האדם לה'. בנוסף - הצבענו על התהליך ההולך ונרקם - מנקודת מוצא של ביטחון פיזי וכלכלי, דרך שלווה וביטחון, פרייה ורבויה, ועד השוכן המתהלך בתוככי העם. כל אלו קשורים למהות אחת, במהלכה אדם מקבל את חוקות הא-להים כתשתית לחייו, והתוצאה היא - בניין, בו קומה ועוד קומה של נוכחות א-להית ההולכת ונבנית.

כעת נעבור אל הצלע הנוספת - אל המציאות בה האדם מקלקל - אינו מקבל את חוקות ה' ואת מצוותיו:

וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה: וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטֵי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי לְהַפְרֹכֶם אֶת בְּרִיתִי: אִף אֲנִי אֶעֱשֶׂה זֹאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בְּהִלָּה אֶת הַשְׁחָפָת וְאֶת הַקְּדַחַת מְכַלּוֹת עֵינֵיכֶם וּמִדֵּיבַת נַפְשׁ וְזִרְעֵתֶם לְרִיק זְרַעְכֶם וְאֶכְלְהוּ אֵיבֵיכֶם: וְנָתַתִּי פְנֵי בָכֶם וּנְגַפְתֶּם לִפְנֵי אֵיבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם שׁוֹנְאֵיכֶם וְנִסְתָּם וְאִין רֹדְף אֶתְכֶם: (ויקרא כ"ו, ד'-ז')

בשלב ראשון, הנושא הוא המצב שיתקיים אם לא תקיימו את המצוות - 'ואם לא תשמעו לי ולא תעשו'. על תיאור זה מתבקשת שאלה: בפתיחה לפרשה 'אם בחוקותי תלכו' - לא תוארה שמיעה בקול ה'. תוארה הליכה מעשית בעקבותיו, וכבר הערנו על הדווקאיות שבעובדה זו. והנה, כעת מדבר הכתוב על אי השמיעה בקול ה'? מיקוד זה נשמר בכל השלבים הבאים, המתארים את אי השמיעה בקולו שוב ושוב?⁸

⁸ "ואם עד אלה לא תשמעו לי ונספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם" (יח); "ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמע לי ונספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם" (כא); "ואם באלה לא תוסרו לי והלקתם עמי קרי" (כג); "ואם בזאת לא תשמעו לי והלקתם עמי בקרי" (כז).

פסוקים אלו נאמרים על ידי משה - כחלק מדבריו בכלל ספר דברים. בספר זה לא א-להים הוא המדבר, כי אם משה, המעבד את דבר הא-להים בהתאמה לעמדת העם, עם כניסתם אל הארץ. בספר זה נקודת המוצא היא - מגרש החיים, ואם יזכו בני האדם, א-להים יבחר וישרה שכינתו בו. ממילא - המוקד בפרשייה הוא - האדם, בחלק הברכה ובחלק הפורענות גם יחד.

בניגוד לפרשת בחוקותי, הכתובה בלשון רבים, ופונה אל אוסף האנשים הרבים, הפרשייה בדברים כתובה בלשון יחיד, והיא פונה אל העם כישות, ובחלקה - היא פונה אל היחיד⁵. פנייה שכזו היא אינטימית, והיא פונה אל רבדי הנפש הפנימיים - של האומה ושל היחיד. בניגוד לספר ויקרא הפותח בהליכה בחוקותיו ובשמירת מצוות, בספר דברים נקודת המוצא היא השמיעה בקול ה' - כעמדה פנימית. הציווי - 'אשר אנוכי מצווך היום', מותאם להווה, והוא אינו חוק קבוע העומד בבסיס הבריאה. כבר בפסוק הראשון קיימת פניה של א-להים אל האדם: "וַיִּתְנֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ⁶ עֲלִיּוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ" - אין זו פעולה או תכונה מסוימת, כי אם מעמד פנימי יחסית לכלל גויי הארץ. מכאן ואילך - אוסף ברכות, המבטא שפע הבא אל עולמו של האדם והוא מתברך בו⁷.

⁵ פרשייה זו ברובה כתובה בלשון יחיד, וקיימת בה זליגה מתמדת מן היחיד הקולקטיבי אל היחיד האישי. ישנן גם לשונות הסובלות משמעות לכאן ולכאן (בסופה - בפסוקים ט"ב-ט"ג ופס' ט"ח, הכתיבה היא בלשון רבים). המחשה: "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם וַיִּתְנֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עֲלִיּוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ" (א) - סוף הפסוק פונה אל העם כישות ומתאר את עליונותו על כל גויי הארץ; מופעים נוספים לעם כישות: "יִתֵּן ה' אֶת אֵיבֶיךָ הַקְּמִים עֲלֶיךָ וְנִגְפִים לִפְנֵיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלָיךָ וּבִשְׁבָעָה דְרָכִים יְנוֹסוּ לִפְנֵיךָ: יִקְיֶמְךָ ה' לֹא לְעַם קְדוֹשׁ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ כִּי תִשְׁמַר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי" (ז'; ט'); מאידך: ישנם פסוקים המתייחסים אל האדם הבודד: "בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר וּבְרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה: בְּרוּךְ פְּרִי בְטֶנְךָ וּפְרִי אֲדָמְתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתְךָ שֶׁנֶּר אֶלְפִיד וְעִשְׂתָּרוֹת צֹאנְךָ: בְּרוּךְ טִנְיָךָ וּמִשְׁאֲרֵתְךָ: בְּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֵךְ וּבְרוּךְ אַתָּה בְּצֹאֲתְךָ" (ג'-ז). או "וְהִיִּיתָ נְבִלְתָּךְ לְמֵאֲכָל לְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבְּהֵמַת הָאָרֶץ וְאִין מִחְרִיד" (כז).

⁶ ביטוי זה המשיך את א-להים אל האדם הוא אינו מובן מאליו. הביטוי מופיע בספר ויקרא 4 פעמים, ובכולם המוקד אינו היבט אישי של יחס בין האדם לה'. בספר דברים, לעומת זאת, הביטוי מופיע 232 פעם. בדומה לכך - הביטוי 'א-להינו' מופיע 22 פעמים בספר דברים, ואף לא פעם אחת בספר ויקרא.

⁷ האדם ברוך - במחוזות שונים: "בְּרוּךְ אַתָּה בְּעִיר וּבְרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה" (ג'-ו); אויביו ניגפים לפניו: "יִתֵּן ה' אֶת אֵיבֶיךָ הַקְּמִים עֲלֶיךָ וְנִגְפִים לִפְנֵיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלָיךָ וּבִשְׁבָעָה דְרָכִים יְנוֹסוּ לִפְנֵיךָ" (ז); עוד מתברך האדם באסמיו: "יֵצֵא ה' אֶת הַבְּרָכָה בְּאֶסְמֶיךָ וּבְכָל מִשְׁלַח יָדְךָ וּבְרָכְךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ" (ח); הוא יקום לעם קדוש: "יִקְיֶמְךָ ה' לֹא לְעַם קְדוֹשׁ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ כִּי תִשְׁמַר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי" (ט); שם ה' נקרא עליו: "וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ וַיִּרְאוּ מִמֶּךָ" (י) ועוד.

הם ביטוי לחולשת החיים. אחיזה במצוות ה' מקפלת בתוכה הישענות על מקום יציב, א-להי, שלם, וכאשר אתם מואסים בעמדה זו - חולשת החיים אופפת אתכם.

בשלב שני: "... וְשִׁבְרֹתַי אֶת גְּאוֹן עֵזְכֶם וְנִתְתִּי אֶת שְׁמִיכֶם כְּבִרְזֵל וְאֶת אֲרָצְכֶם כְּנַחֲשָׁה: וְתִם לְרִיק לַחֲכֶם וְלֹא תִתֵּן אֲרָצְכֶם אֶת יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאֲרֶץ לֹא יִתֵּן פְּרִי" (ח-כ) - התוצאות כעת: שבירת גאון עזכם - השלד המעמיד את הקיום שלכם. ועוד: השמים והארץ לא ירעיפו עליכם חיים. 'ותם לריק כוחכם' - איבוד של כוח החיים, הארץ מפסיקה לתת את יבולה, וגם העץ לא ייתן פרי.

בשלב שלישי: "... וְהִשְׁלַחְתִּי בְכֶם אֶת חֵיַת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָהּ אֶת בְּהֵמַתְכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנִשְׁמוּ דְרָכֵיכֶם" (כ"א-כ"ב) - בניגוד לחולשת החיים בשני השלבים הראשונים, כעת משלח ה' בהם את חית השדה, והיא משכלת - הורגת ומשאירה שכול, מוות ושוממות בדרכים.

בשלב רביעי: "... וְהִבַּאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נִקְמַת נֶקֶם בְּרִית וְנִאֲסַפְתֶּם אֶל עֲרִיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דָבָר בְּתוֹכְכֶם וְנִתְתֶם בְּיַד אוֹיֵב: בְּשִׁבְרֵי לֶכֶם מִטָּה לַחֵם וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחֲמֶכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהִשִּׁיבוּ לַחֲמֶכֶם בְּמִשְׁקַל וְאֶכְלֶתֶם וְלֹא תִשְׁבְּעוּ" (כ"ג-כ"ו) - החרב נוקמת ברית - שהופרה. ונאספתם אל עריכם - כוונתה של ההתכנסות היא להגן על עצמכם, אך התוצאה תהיה הפוכה - דבר בתוכם.

בשלב חמישי: שלב של חורבן כללי: בארבעת השלבים הראשונים העונשים היו מקומיים, פגעו בהיבט זה או אחר של החיים. כעת המפלה היא כוללת: "וְאֶכְלֶתֶם בְּשֵׂר בְּגִיכֶם וּבְשֵׂר בְּנִתְיֶכֶם תֹּאכְלוּ: וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת בְּמַתְיֶכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת חַמְגִּיכֶם וְנִתְתִּי אֶת פְּגָרֵיכֶם עַל פְּגָרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְגִעְלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם: וְנִתְתִּי אֶת עֲרִיכֶם חֶרֶב וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת מְקַדְשֵׁיכֶם וְלֹא אֲרִיחַ בְּרִיחַ נִיחֻחְכֶם: וְהִשְׁמַתִּי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֵיבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ: וְאֶתְכֶם אֲזַרָה בְּגוֹיִם וְהִרִיקְתִּי אֶתְרֵיכֶם חֶרֶב וְהִיָּתָה אֲרָצְכֶם שְׁמָמָה וְעֲרִיכֶם יִהְיוּ חֶרֶב" (כז-לג) - אכילת בשר בניכם ובנותיכם, פגריכם יהיו נתונים על פגרי גילולייכם, עריכם חרבה, מקדשכם שוממים, ולא אריח בריח ניחוחכם, אתכם אזרה בגוים והריקותי אחריכם חרב, ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה.

ובהמשך (ל"ד-ל"ח): הצבעה על הארץ המרצה את שבתותיה, אזכור לעובדה שלא שמרתם את השבת - המעידה שהארץ היא שלי. לא הנחתם את א-להים במציאות, והתוצאה היא שאיבדתם את משענכם לגמרי.

סוף דבר

עיון זה נפתח בהשוואה בין פרשתנו לבין פרשיית הברכות והקללות שבספר דברים. שתי הפרשיות מתארות כיצד קיום מצוות יביא את האדם ואת העם אל הטוב, ונטישתן תגרור שורה ארוכה של פורענויות. יחד עם זאת, קיים פער

דומה שהבדל זה משקף את ההבדל בין פעולה פוזיטיבית לבין הימנעות מעשייה. כאשר אדם עושה פעולות שמהותן היא - מילוי אחר ציווי א-להי המגלם את נוכחותו, הדינאמיקה נעוצה בפעולות עצמן. הפעולות מקפלות בתוכן נוכחות של קדש שאינה מתחילה מליבו של האדם. הקודש פועל בחייו, מגביה ומעניק להם יציבות. כך הוא בפרשייה הראשונה, בה תנועת הנפש המלווה את המצוות אינה נזכרת. לעומת זאת, כאשר אדם מתנתק מנוכחות א-להית זו, אובדת משענתו, וכעת הוא נשאר, 'אדם' - כמות שהוא, וכבר אינו יכול להתעלם מתנועות נפשו, מן התהליך העובר עליו. בהקשר זה - צפה ועולה עמדת האדם שאינו שומע בקול ה', והיא הופכת להיות נושא, מבטאת את העמדה בה נתון האדם שאינו שומע בקול ה'.

ביטויים נוספים לתופעה זו: לאחר ציונה של אי השמיעה, ממשיך הפסוק: "וְאִם בְּחֻקְתִּי תִמְאָסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטִי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתַי לְהַפְרֹכֶם אֶת בְּרִיתִי" (ט"ו) - שלוש עמדות נפשיות מתוארות כאן: ביחס לחוקות - מאיסה, ביחס למשפט - תגעל נפשכם, וביחס לברית - הפרת ברית, המגלמת בגידה. שוב מתמקד הכתוב בתנועת הנפש האנושית, ובכך מצביע על תופעה: בהעדר הפעולות הא-להיות נוצר חלל, וכתוצאה מכך, נפש האדם עשויה לומר את דברה. בשונה ממצוות ספר דברים, שברובן הטעם קשור למעגלי החברה, ומשום כך הן טבעיות יותר ומתיישבות על הלב, המצוות בספר ויקרא, הן 'חוקות ה' ומצוותיו' - אינן מובנות מאליהן. כעת התנתק האדם מחוקות ה' וממצוות אלו, והוא עשוי למצוא את נפשו כמי שמואסת בהן, גועלת ומפירה את הברית.

ביטוי נוסף - במבנה הפרשייה (ג'-ג). כבר הצבענו על המבנה הפותח בקיום הפיזי, דרך הביטחון והשלווה, דרך ההעצמה בפרייה ובריבוי, ועד נוכחות השוכן בתוכם. במבנה זה התנועה היא מן החול המוחשי ועד הקדש המופשט. התהליך - פותח ברווחה גשמית, מטפס שלב ועוד שלב, ולבסוף נבנית הקומה הרוחנית - בנוכחות השוכן בתוכם. והנה, בתיאור תהליך הדרדור, התנועה היא אחרת: שלב ועוד שלב של נפילה, כשהפעם הסדר הוא - מן הפנים אל החוץ. תהליך נפשי ורוחני שתחילתו בבהלת הנפש, פירוק 'גאון עוזכם' - העוז, ובצעד ועוד צעד מתפרק האדם והעם מתוכו, עד שלבסוף קורס ומתפרק הבניין כולו.⁹ נסקור את השלבים:

בשלב ראשון: יפקד ה' עליכם בהלה, ומחלות שיפגעו בנפשכם. פועלכם יהיה לשווא - זרעתם ואויבכם יאכלו, נגיפה לפניכם ועד - 'ונסתם ואין רודף' (ז"ד-ז"ז). כל אלו

⁹ הפער בין שני התיאורים קיים כבר במציאות. תהליך של בנייה - נפתח בצעדים פיזיים, אט אט הוא הופך להיות מורכב יותר, ולבסוף הוא מגיע אל הקומה הרוחנית. תהליכי פירוק מתחילים מבפנים, הפנימיות מתפרקות, אט אט מתרחבים הסדקים עד להתרסקות הכוללת.

שאינן תשתית אחרת. התשתית האנושית היא בריאה אל-להית, עליה נבנים קומות ובניינים, בנפילתה הם יפלו, ובתפארתה יתפארו.

כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב שמעון קליין, תשע"ה
עורך: מתנאל בן אבי
בית המדרש הווירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: <http://vbm.etzion.org.il>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שולחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il

גדול בין השתיים: בניסוח, בסוג הפורענויות ובמבנה הפרשה. בדברינו נסינו להניח את האצבע על המהות, תוך התייחסות לאכסנייה' המארכת את שתי הפרשיות: ספר ויקרא וספר דברים. בראשון - הקודש הוא עובדה קיימת, יציבה, והאדם נתבע לבוא אליו, ולהפוך אותו לעובדה מוצקה בחייו - צעד אחרי צעד. מידת המקום אותה יפנה בחייו עבור הקדש, תקבע את מידת נוכחות א-להים בחייו. נוכחות זו היא פסגת התהליך בפרשייה זו, והיא מנוסחת במילים: "אָנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵהֵיטֵב לָהֶם עֲבָדִים וְאֲשֶׁר מָטַתְּ עֲלֵיכֶם וְאוֹלָךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת" (י"ג) - התוודעות א-להים המוציאה אתכם מעבדות מצרים, המוליך אתכם קוממיות - קומה ועוד קומה. בספר דברים לעומת זאת, א-להים בא בגבולו של האדם, מגלה את הברכה הקיימת בחייו ואת האינסוף המשוקע בהם. במוקד הפרשייה - האדם המבורך המצוי במיטבו - כאשר הוא שומע בקול ה' א-להיו. מנגד - במצב בו הוא אינו שומע בקולו, הקללה באה בגבולו, אין רפואה לנפשו והוא מאבד את המצפן לחייו - ההולכים מעתה לאבדון.

צעד נוסף הלכנו בפרשתנו - בחוקותי, וזיהינו פער הנתון בין שני תהליכים: בין הצמיחה לבין הפורענות. הראשון - נשען על הקדש, על כוחו להרים את האדם, קומה ועוד קומה, לא על תהליכי הנפש האנושית. ומנגד - בהעדר השמיעה בקול ה', הציר עליו נסובים האירועים - טבע נפשו של האדם. תהליך של דרדור הנפתח בבהלה, במנוסה ואין רודף, גאון עוזכם המתפוגג, כוחכם התם, ועד להתפרקות מערכת החיים בה אתם נתונים.

תהליך 'טבעי' זה של היחלשות נשען על החיים, על התהליך המתחולל בהם, והוא שב ומעיד על עובדת יסוד הנוכחת לאורך ספר ויקרא כולו: בפתחו של ספר זה מזמין א-להים את משה אל אוהל מועד, והוא שומע דברים הנשמעים מ'שם' ממרום הקדש, מנקודת מבטו של א-להים, אליה נקרא משה. ניתן היה לחשוב על מבט א-להי הלוקח את האדם למקום 'אחר', נשען על מערכת חוקים 'אחרת', והוא אינו קשור גם אינו מתכתב עם טבעו של העולם. והנה שוב ושוב¹⁰, מזמן הכתוב אל נקודות תצפית המצביעות על כך,

10 דוגמאות: בעיונו לפרשת צו הצבענו על כך שפרשיית הקרבנות הראשונה מנוסחת כתיאור מציאות: 'אדם כי יקריב', וכלל הציוויים הא-להים בפרשת ויקרא מוקרנים מעמדה טבעית זו. בשלב שני באה 'תורת הקרבנות' שבפרשת צו, ומגלמת ממד א-להי נוסף הקיים בעבודת הקרבנות; בעיונו לפרשת שמיני זיהינו תהליך - מבין חנוכות המזבח השונות במהלך ההיסטוריה, החותר לצמצומה של מידת ההתבטלות ולצמצומו של העל טבעי' (בחנוכת המשכן המזבח מודגש, במקדש שלמה ובמקדש עזרא - פחות, ובימי החשמונאים אין אש הבאה אל המזבח, (המבטא התבטלות) והאות מן השמים היא באור המנורה (המבטא את החכמה). (ראה שם בפרק 'מדרג בין החנוכות'); בפרשת תזריע זיהינו את שבעת הימים בהם נתון וולד תחת אמו, משויך אל מערכת החיים הטבעית. מן היום השמיני הוא נראה לגבוה -

למילה, ובהשוואה - שור או כשב או עז הנתון תחת אמו שבעת ימים, ומן היום השמיני ירצה לקרבן לה' (ויקרא כ"ב, כ"ו-כ"ז); בפרשת אחרי מות זיהינו שני תהליכים המתקיימים במקביל - הכהן הגדול הנכנס לפני ולפנים, ובמקביל - כלל העם הנטהרים לפני ה'. העמדה של 'לפני ה' - המתארת עמדה פנימית הייתה נוכחת בעם דווקא, ופחות בתוככי הקדש והמקדש; בפרשת המועדות באמור - זיהינו תהליך התפתחותי המתקיים מבין שני מועדים - חג המצות וחג הסוכות. המועדים משויכים לה', יחד עם זאת התרחשות משמעותית ביותר מתחוללת בנפש היחיד והעם, תוך צעידה מן החודש הראשון ועד החודש השביעי; בעיונו לפרשת בהר עמדנו על הפער הקיים בין שדה אחוזה ובתי החצרים לבין בית מושב עיר חומה. בראשונים - חל העיקרון הרוחני: 'כי לי כל הארץ', ו'גרים ותושבים אתם עמדי', באחרון - יפה כוחו של בעלי הבית למכורו לצמיתות. טענתנו הייתה שלצד הקביעה הא-להית ביחס להמשכיות הנחלות, ישנו ערך נוסף - לקיום החברה האנושית ולהתחדשות שבתוכה. ערך זה מקבל ביטוי בעיר מוקפת חומה, מכיון שבה קיימת קהילה, 'קיום קולקטיבי' ועד 'למחנה ישראל'. אדם זה אינו 'גר' או 'תושב' בארץ, וכוחו רב לו למכור בית לצמיתות, ולקבוע בכך את מעמדה ואת אופייה של החברה.